

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
GERHARD REISCHL
της 20ής Μαρτίου 1974 *

*Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,*

Ο Sacchi, κατηγορούμενος στη δίκη ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, η οποία οδήγησε στην υπό κρίση αίτηση, είναι ιδιοκτήτης και διαχειριστής μιας επιχείρησης υπό τη συντετηγημένη επωνυμία «Telebiella». Η επιχείρηση αυτή ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1972 και σκοπός της είναι η μετάδοση προγραμμάτων δικής της παραγωγής και διαφημίσεων μέσω καλωδιακής τηλεόρασης. Παράλληλα διατηρεί σε δημόσιους χώρους μερικούς δέκτες τηλεόρασης, που χρησιμοποιούνται για τέτοιου είδους καλωδιακή λήψη.

Κατά το ιταλικό νομοθετικό διάταγμα 246 της 21ης Φεβρουαρίου 1938 (όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα), οι κάτοχοι συσκευών για τη λήψη ραδιοφωνικών εκπομπών υποχρεούνται στην καταβολή τέλους. Σε περίπτωση μη πληρωμής προβλέπεται ποινή.

Επειδή ο Sacchi δεν κατέβαλε το τέλος αυτό για τους προαναφερθέντες δέκτες τηλεόρασης που εγκατέστησε η Telebiella, ασκήθηκε εναντίον του ποινική δίωξη βάσει του προαναφερθέντος νόμου.

Σ' αυτή τη δίκη ο Sacchi προς υπεράσπισή του ισχυρίστηκε ότι το τέλος χρησιμεύει για χρηματοδότηση της ανώνυμης εταιρίας RAI και έχει σκοπό μια εφάπαξ πληρωμή για τις υπηρεσίες που προσφέρει η RAI. Η εταιρία, όμως, έχει μόνο το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταδίδει εκπομπές μέσω του αέρα, και συνεπώς το τέλος δεν μπορεί να απαιτηθεί, όταν εγκαθίστανται συσκευές — όπως στην περίπτωση της Telebiella — αποκλειστικά για καλωδιακή τηλεοπτική λήψη. Αν αντίθετα ξεκινούσε κανείς από την άποψη, ότι το αποκλειστικό δικαίωμα της RAI εκτεινόταν στις εκπομπές μέσω καλωδίου, θα έπρεπε να δεχθεί ότι αυτό προσκρούει σε πρωτεύουσες διατάξεις της Συνθήκης ΕΟΚ που ισχύουν άμεσα και αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και την ελευθερία του ανταγωνισμού, δηλαδή τα άρθρα 2, 3 στ, 5, 37, 86 και 90. Από αυτό προκύπτει ότι το αποκλειστικό δικαίωμα δεν υφίσταται υπό το κοινοτικό δίκαιο, καθώς και ότι, συνεπώς, ένα τέλος που αποσκοπεί την προστασία ενός τέτοιου δικαιώματος δεν μπορεί να απαιτηθεί.

Ενόψει αυτών των ισχυρισμών, το Tribunale di Biella, με Διάταξη της 6ης Ιουλίου 1973, ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, μια σειρά προδικαστικών ερωτημάτων ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

Δεν θα επαναλάβω εδώ τον εκτενή κατάλογο των ερωτημάτων· ας μου επιτραπεί να παραπέμψω σχετικά στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Επιτρέψτε μου, όμως, πριν προχωρήσω στην εξέταση των ερωτημάτων, να προβώ σε μερικές παρατηρήσεις επί των σχετικών με την υπόθεσή μας ρυθμίσεων του ιταλικού δικαίου.

Κατά τον Codice Postale e delle Telecomunicazioni, που εγκρίθηκε με το βασιλικό διάταγμα 645 της 27ης Φεβρουαρίου 1936, οι υπηρεσίες των τηλεπικοινωνιών (δηλαδή τηλεγράφος, τηλέφωνο, ραδιόφωνο και τα όμοια) τελούν υπό τον αποκλειστικό έλεγχο του κράτους. Η διοίκηση μπορεί να εκμεταλλεύεται αυτές τις υπηρεσίες επί τη βάσει κατά παραχώρηση δικαιωμάτων, οπότε διατηρεί ορισμένες εξουσίες ελέγχου. Το νομικό αυτό καθεστώς επιβεβαιώθηκε με το προεδρικό διάταγμα 156 της 29ης Μαρτίου 1973, που περιλαμβάνει τον Codice Postale με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις του. Εκτός αυτού, το διάταγμα του 1973 στο άρθρο 195 καθιστά σαφές ότι οι επιχειρήσεις τηλεόρασης, ακόμα και αν εκπέμπουν μέσω καλωδίου, θεωρούνται ως ραδιοφωνικά ιδρύματα κατά την έννοια του νομού.

Βάσει αυτών των διατάξεων, στις 26 Ιανουαρίου 1952 ο υπουργός ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών συνήψε με την προαναφερθείσα ανώνυμη εταιρία RAI, η οποία ελέγχεται από την κρατική εταιρία IRI, συμφωνία που επικυρώθηκε με το προεδρικό διάταγμα 180 της ίδιας ημέρας. Κατά τη συμφωνία αυτή, η RAI έχει κατά παραχώρηση την αποκλειστικότητα των τηλεοπτικών εκπομπών. Στη συμφωνία ορίζεται επίσης ότι το κράτος εκπροσωπείται στα όργανα της RAI και ότι έχει επ' αυτής εξουσίες ελέγχου και παρεμβάσεως. Εξάλλου

προβλέπεται ότι οι αναγκαίοι οικονομικοί πόροι για τη λειτουργία της τηλεόρασης θα προέρχονται από τέλη εις βάρος των συνδρομητών και από διαφημιστικές εκπομπές. Η ισχύς της συμφωνίας αυτής παρατάθηκε λίγο πριν από τη λήξη της μέχρι τις 30 Απριλίου 1974 με συμπληρωματική συμφωνία της 15ης Δεκεμβρίου 1972. Σ' αυτήν προβλεπόταν ότι η RAI είχε την υποχρέωση να οργανώσει το τηλεοπτικό δίκτυο έτσι ώστε σε ορισμένες περιοχές να μπορούν να μεταδίδονται ξένες εκπομπές, ενώ ως προς τη διαφήμιση οριζόταν ότι θα έπρεπε να γίνεται είτε απευθείας μέσω της RAI είτε με παρεμβολή άλλης εταιρίας. Σύμφωνα με αυτά, από το έτος 1972, την τηλεοπτική διαφήμιση έχει αναλάβει η εταιρία SIPRA, που ελέγχεται εξ ολοκλήρου από τη RAI.

Τελικά, στις 12 Αυγούστου 1972, ο υπουργός ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών και η τηλεφωνική εταιρία SIP, που επίσης ελέγχεται από την κρατική εταιρία IRI, συνήψαν συμφωνία, βάσει της οποίας η SIP υποχρεούται στη δημιουργία και διαχείριση της απαραίτητης υποδομής για εκπομπές καλωδιακής τηλεόρασης. Ειδική παραχώρηση δικαιώματος για καλωδιακή τηλεόραση δεν έχει γίνει μέχρι τώρα, κατά τις δηλώσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως.

Έχοντας υπόψη αυτές τις κανονιστικές ρυθμίσεις, μπορώ τώρα πλέον να προχωρήσω στην εξέταση των υποβληθέντων ερωτημάτων.

I — Πρέπει πρώτα να ασχοληθώ με την αντίρρηση που πρόβαλε η Ιταλική Κυβέρνηση

Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, πράγματι, την άποψη ότι το παραπέμπον δικαστήριο έπρεπε προηγουμένως, ερμηνεύοντας το

εθνικό δίκαιο, να διευκρινίσει το ζήτημα αν οφείλεται τέλος και για την κατοχή συσκευών που χρησιμεύουν αποκλειστικά για τη λήψη τηλεοπτικών εκπομπών μέσω καλωδίου. Αν προκύψει δηλαδή ότι σε τέτοια περίπτωση δεν μπορεί να απαιτηθεί τέλος, η κυρία δίκη μπορεί να περατωθεί χωρίς να απαιτείται να διευκρινιστούν ζητήματα κοινοτικού δικαίου. Υπ' αυτό το σκεπτικό, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως είναι επομένως πρόωγη.

Η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται έτσι, ότι τα υποβληθέντα ερωτήματα είναι άνευ σημασίας για την έκδοση αποφάσεως.

Τέτοιες αντιρρήσεις έχουν ήδη προβληθεί επανειλημμένα κατά τη διαδικασία για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Κατά την εξέτασή τους φάνηκε ότι το Δικαστήριο ενεργεί σ' αυτόν τον τομέα με τη μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα. Προ παντός κατέστησε σαφές ότι δεν είναι διατεθειμένο να εξετάζει ζητήματα σχετικά με το αν συντρέχει περίπτωση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, παρά μόνον όταν μπορεί να γίνει λόγος για προφανώς εσφαλμένη αναφορά στις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, τις οποίες καλείται να ερμηνεύσει.

Στην προκειμένη περίπτωση όμως δεν μου φαίνεται ότι τα πράγματα έχουν έτσι.

Μπορεί ασφαλώς κανείς να σχηματίσει την εντύπωση, ότι το παραπέμπον δικαστήριο κλίνει προς την άποψη ότι οφείλεται τέλος και για την κατοχή συσκευών που χρησιμεύουν για τη λήψη τηλεοπτικών εκπομπών μέσω καλωδίου, πράγμα που θα σήμαινε ότι θεωρεί το προκριματικό ζήτημα εσωτε-

ρικού δικαίου λελυμένο προς ορισμένη κατεύθυνση. Εν πάση περιπτώσει, δεν πρέπει να λησμονείται ότι ο νόμος του 1973 αναφέρει ρητά την καλωδιακή τηλεόραση.

Και αν ακόμα η ερμηνεία αυτή δεν είναι ορθή, δύσκολα μπορεί να γίνει δεκτό ότι ένα εθνικό δικαστήριο δεν επιτρέπεται να αφήσει εκκρεμές ένα επίμαχο ζήτημα εσωτερικού δικαίου και να υποβάλει στο Δικαστήριο ερωτήματα κοινοτικού δικαίου, όταν θεωρεί ότι κατ' αυτόν τον τρόπο θα δοθεί ενδεχομένως λύση στη διαφορά (στην προκειμένη περίπτωση, ότι το κοινοτικό δίκαιο θα οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι το επίδικο τέλος είναι παράνομο). Πράγματι, δεν νομίζω ότι σε μια τέτοια περίπτωση μπορεί να γίνει λόγος για προφανώς εσφαλμένη αναφορά στο κοινοτικό δίκαιο.

Δεν προτείνω, επομένως, να μη δοθεί απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα, με την αιτιολογία ότι η εξέταση του εσωτερικού δικαίου θα μπορούσε ενδεχομένως να κάνει περιττή τη λύση του τεθέντος ζητήματος κοινοτικού δικαίου. Θεωρώ, αντιθέτως, πολύ πιο δικαιολογημένο να ασχοληθώ τώρα κιόλας με την αιτηθείσα ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου και θα προχωρήσω, επομένως, αμέσως στην εξέταση των πραγματικών ερωτημάτων ουσίας της δίκης, χωρίς περαιτέρω αναφορά στο ζήτημα του παραδεκτού της αιτήσεως.

II — Απαντήσεις στα επί μέρους ερωτήματα

1. Ο κατηγορούμενος του εθνικού δικαστηρίου δεν δέχεται ότι μόνον η ΡΑΙ μπορεί να προβαίνει σε τηλεοπτικές εκπομπές στην Ιταλία και ότι ιδιωτική καλωδιακή τηλεόραση δεν επιτρέπεται εκεί. Αυτό θα απέκλειε —όπως ισχυρίζεται— την αναμε-

τάδοση, με τη βοήθεια καλωδιακής τηλεόρασης, τηλεοπτικών εκπομπών που μπορούν να ληφθούν από το εξωτερικό. Θα αποκλείεται, ομοίως, η κατ' αυτόν τον τρόπο μετάδοση στο ιταλικό κοινό τηλεταινιών και διαφημίσεων από άλλα κράτη μέλη. Ο Sacchi θεωρεί ότι αυτό πρώτα απ' όλα αποτελεί εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, ότι δυσκολεύει, δηλαδή, τη διάθεση προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, και τούτο για το λόγο ότι τα προϊόντα αυτά δεν μπορούν ανεμπόδιστα να διαφημιστούν από την τηλεόραση. Μπορεί επίσης να γίνει λόγος για δυσχέραση των εισαγωγών και ως προς τις τηλεοπτικές εκπομπές καθεαυτές είτε αν, ως άυλα αγαθά, εξομοιωθούν προς εμπορεύματα, είτε αν ληφθούν υπόψη τα υποθέματα των εκπομπών (μαγνητοταινίες και κινηματογραφικές ταινίες), των οποίων η χρησιμοποίηση προσκρούει σε εμπόδια λόγω του μονοπωλίου της RAI.

Έτσι εξηγείται μια πρώτη ομάδα ερωτημάτων, που προφανώς υποβλήθηκαν στο δικαστήριο κατά παράτρηση του Sacchi.

α) Ας δούμε πρώτα εκείνα, με τα οποία το παραπέμπον δικαστήριο αναφερόμενο ειδικά στα άρθρα 2, 3 στ και 5 της Συνθήκης ΕΟΚ, επιθυμεί να πληροφορηθεί, αν η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων στην Κοινή Αγορά ιδρύει υπέρ των πολιτών ατομικά δικαιώματα, τα οποία τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν.

Όσον αφορά τις διατάξεις αυτές, η απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα δεν είναι δύσκολη, καθόσον η νομολογία έχει ήδη διευκρινίσει σχετικά με το άρθρο 5, ότι λόγω της γενικής του διατύπωσης δεν έχει απευθείας εφαρμογή υπό την έννοια της ιδρύσεως ιδιαίτερων δικαιωμάτων υπέρ των πολιτών. Η απόφαση στην υπόθεση

78/70 (Deutsche Grammophon κατά Metro-SB-Gromarkte, Slg. 1971, σ. 498) τονίζει ότι το άρθρο 5 ιδρύει απλώς γενική υποχρέωση των κρατών μελών, της οποίας το συγκεκριμένο περιεχόμενο εξαρτάται, σε κάθε ειδική περίπτωση, από τις διατάξεις της Συνθήκης ή από τους κανόνες που συνάγονται από το γενικό της σύστημα. Πέραν τούτου, όμως, δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι και οι δύο άλλες μνημονευόμενες διατάξεις πρέπει, ενόψει της διατυπώσεώς τους —ιδίως το άρθρο 3, που χαρακτηριστικά αναφέρεται ρητά σε άλλες διατάξεις της Συνθήκης — να ερμηνευθούν κατά τον ίδιο τρόπο. Περί αυτού δεν πρέπει κανείς να αμφιβάλλει εξαιτίας ορισμένων παρατηρήσεων στην απόφαση επί της υποθέσεως 6/72 (Europemballage και Continental Can κατά Επιτροπής, Slg. 1973, σ. 215). Σ' αυτές, δηλαδή, υπογραμμίζεται απλώς η ιδιαίτερη σημασία των άρθρων 2 και 3 σε σχέση με την ερμηνεία ενός άλλου κανόνα της Συνθήκης, που έχει πράγματι απευθείας εφαρμογή (του άρθρου 86). Δεν μπορεί, αντίθετα, κατ' ουδένα τρόπο να συναχθεί από την απόφαση το συμπέρασμα, ότι τα εισαγωγικά άρθρα της Συνθήκης περιέχουν, καθεαυτά, επαρκώς οριζόμενους ειδικούς κανόνες δικαίου και ότι είναι σε θέση να ιδρύουν μόνα ιδιαίτερα δικαιώματα υπέρ των πολιτών.

Πρέπει, επομένως, καταρχάς να γίνει δεκτό ότι, ελλείψει θεσπίσεως σαφώς διατυπωμένων αρχών και σαφών εννόμων συνεπειών, φαίνεται ότι αποκλείεται να αναγνωρισθεί στα άρθρα 2, 3 στ και 5 της Συνθήκης, θεωρούμενα χωριστά και σε συνδυασμό μεταξύ τους, νομικό περιεχόμενο που θα μπορούσε να έχει σημασία για δίκες ενώπιον εθνικών δικαστηρίων.

Όσον αφορά, περαιτέρω, την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, που βρίσκεται βέβαια στο κέντρο του πρώτου ερωτήματος, μπορεί ασφαλώς να λεχθεί ότι έχει θεμελιώδη σημασία για την Κοινή Αγορά και ότι εκφράζει ένα πρωταρ-

χικό σκοπό της Κοινότητας. Αυτό προκύπτει ήδη από το άρθρο 3 α, κατά το οποίο η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει «την κατάργηση, μεταξύ των Κρατών μελών, των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών κατά την εισαγωγή και την εξαγωγή εμπορευμάτων, καθώς και όλων των άλλων μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος». Υπέρ αυτού συνηγορεί και το γεγονός, ότι ο τίτλος I του δευτέρου μέρους της Συνθήκης υπό τον τίτλο «Οι βάσεις της Κοινότητας» φέρει την επικεφαλίδα «Η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων».

Εν τούτοις, πρέπει να θεωρηθούν ορθά όσα ανέπτυξαν επ' αυτού η Ιταλική και η Γερμανική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή, δηλαδή η άποψη, ότι η εν λόγω αρχή δεν έχει διατυπωθεί και προσδιορισθεί με αρκετή σαφήνεια ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ως κανόνας δικαίου, προς τον οποίο συνδέονται καθορισμένες έννοιες συνέπειες. Αντιθέτως, η έκφραση εκείνου που πρέπει να δημιουργηθεί σύμφωνα με τη Συνθήκη όσον αφορά τις «συνθήκες όμοιες προς εσωτερική αγορά» — όπως λέει χαρακτηριστικά ο Sacchi — πρέπει να αναζητηθεί στις επί μέρους ειδικές διατάξεις της Συνθήκης.

Είναι σημαντικό, επομένως, ότι το άρθρο 9 ορίζει πως η Κοινότητα βασίζεται σε μια τελωνειακή ένωση, η οποία εκτείνεται στο σύνολο των εμπορικών ανταλλαγών και συνεπάγεται την απαγόρευση εισαγωγικών και εξαγωγικών δασμών και κάθε είδους φόρων ισοδυνάμου αποτελέσματος μεταξύ των κρατών μελών. Περαιτέρω, είναι σημαντικά τα άρθρα 12 και επόμενα, που ρυθμίζουν διεξοδικά την κατάργηση των δασμών μεταξύ των κρατών μελών, καθώς και τα άρθρα 30 και επόμενα, που ασχολούνται λεπτομερώς με την άρση των ποσοτικών περιορισμών μεταξύ των κρατών μελών. Οι ειδικές αυτές διατάξεις μπορούν εν πάση

περιπτώσει — τουλάχιστον από το τέλος της μεταβατικής περιόδου — να θεωρηθούν ως κανόνες που ισχύουν άμεσα και ιδρύουν ατομικά δικαιώματα υπέρ των πολιτών. Σ' αυτές, συνεπώς, τις διατάξεις πρέπει να γίνεται αναδρομή όταν πρόκειται να διαπιστωθεί ποια εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων απαγορεύονται από τη Συνθήκη. Επιπλέον, λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις των άρθρων 85 και επομένων, που επίσης αναφέρονται στον επηρεασμό του εμπορίου μεταξύ των κρατών, καθώς και του άρθρου 92 (χωρίς να παραβλέπεται όμως στο σημείο αυτό, ότι η τελευταία αυτή διάταξη δεν επιδέχεται απευθείας εφαρμογή κατά την έννοια της σχετικής νομολογίας).

Συνοψίζοντας, επομένως, ως προς το πρώτο ερώτημα, μπορεί να λεχθεί ότι η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων δεν καθιερώνεται από τη Συνθήκη κατά τρόπο ώστε, από μόνη αυτή, να παράγουν ιδιαίτερα δικαιώματα υπέρ των πολιτών που θα μπορούσαν να παραμερίσουν ορισμένους εσωτερικούς κανόνες.

Εξάλλου — ας λεχθεί και αυτό χάριν πληρότητας — ούτε από την απόφαση στην υπόθεση 78/70 μπορεί να συναχθεί βάσιμο επιχείρημα κατά της απόψεως αυτής. Ναι μεν κρίθηκε στην απόφαση αυτή (Slg. 1971, σ. 499) ότι η άσκηση των δικαιωμάτων προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας δεν επιτρέπεται να προσκρούει στις διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων στην Κοινή Αγορά. Δεν πρέπει όμως να λησμονείται, ότι στην περίπτωση αυτή, ο ρόλος της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων είναι να συμβάλει στην οριοθέτηση μιας συγκεκριμένης εξαιρετικής διατάξεως, δηλαδή του άρθρου 36. Κατ' ακρίβεια, λοιπόν, δεν εφαρμόστηκε και εδώ παρά η ίδια μέθοδος, όπως και στην υπόθεση 6/72, στην οποία γί-

νεται αναφορά στις αρχές των άρθρων 2 και 3 προκειμένου να ερμηνευθεί το άρθρο 86. Αντίθετα δεν μπορεί κατ' ουδένα τρόπο να υποστηριχθεί ότι η απόφαση 78/70 αναγνωρίζει στην εν λόγω αρχή αυτοτελή ισχύ υπό την έννοια ότι επιτρέπει να γίνει δεκτή η ύπαρξη ιδιαίτερων δικαιωμάτων υπέρ των πολιτών.

β) Δεδομένου ότι το δεύτερο ερώτημα υποβλήθηκε μόνο για την περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο, η εξέτασή του περιττεύει ύστερα από τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξα.

Μου φαίνεται, όμως, σκόπιμο σ' αυτό το σημείο να κάνω μερικές παρατηρήσεις σχετικά με το υπό στοιχείο (β) σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, τη μεία, δηλαδή, της απαγόρευσης «της διάδοσης των τηλεοπτικών διαφημίσεων (που θεωρούνται ως απαραίτητα μέσα για την προαγωγή του εμπορίου) οι οποίες αποσκοπούν στη διαφήμιση ορισμένων προϊόντων σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο μέσα στις αντίστοιχες περιοχές...».

Η διατύπωση αυτή εννοεί προφανώς τις επιδράσεις του μονοπωλίου της τηλεόρασης στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων κατά κυριολεξία (χωρίς δηλαδή να λαμβάνεται υπόψη το πρόβλημα, αν τα τηλεοπτικά μηνύματα αυτά καθεαυτά αποτελούν «εμπορεύματα» κατά την έννοια της Συνθήκης, το οποίο θα μας απασχολήσει ακόμα σε μεταγενέστερη φάση). Αυτό το σκέλος του ερωτήματος πρέπει να εξετασθεί υπό το φως της απόψεως που εξέθεσε ο Sacchi, κατά την οποία τα ξένα προϊόντα θίγονται ιδιαίτερα από το μονοπώλιο της τηλεόρασης και ιδίως από το μονοπώλιο της τηλεοπτικής διαφήμισης, για την οποία διατίθεται περιορισμένος μόνο χρόνος. Οι ευκαιρίες για τη διάθεσή τους θα ήταν ίδιες με των εγχωρίων προϊόντων

μόνον αν είχαν πρόσθετες δυνατότητες διαφήμισης, όπως μέσω ιδιωτικής καλωδιακής τηλεόρασης, είτε η διαφήμιση γίνεται μ' αυτό τον τρόπο απευθείας, είτε γίνεται με έμμεση μετάδοση της ξένης τηλεοπτικής διαφήμισης με το σύστημα της λεγόμενης «τηλεοπτικής αναμεταδόσεως».

Πρέπει, επομένως, να διερευνηθεί αν παραβιάζεται εν προκειμένω η απαγόρευση της διατήρησης μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς των εισαγωγών, κατά την έννοια των άρθρων 30 και επομένων. Ιδιαίτερα πρέπει να εξετασθεί αν έχει σημασία εν προκειμένω η οδηγία της Επιτροπής της 22ας Δεκεμβρίου 1969 για την κατάργηση των μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς των εισαγωγών, καθόσον στο άρθρο του 2 στοιχείο *m* γίνεται ρητή αναφορά στη διαφήμιση.

Φαίνεται, όμως, ότι τουλάχιστον απο το προαναφερθέν άρθρο 2, σύμφωνα με το οποίο πρέπει να καταργηθούν ορισμένα μέτρα, δεν μπορεί να συναχθεί τίποτε σχετικό με την προκειμένη υπόθεση.

Όπως προκύπτει, πράγματι, από την παράγραφο 1, το άρθρο 2 αφορά μόνον μέτρα που δεν εφαρμόζονται αδιακρίτως σε εγχώρια και εισαγόμενα προϊόντα, «περιλαμβανομένων των μέτρων που κάνουν τις εισαγωγές δυσκολότερες ή δαπανηρότερες απο τη διάθεση των εγχωρίων προϊόντων».

Πρέπει αντίθετα να γίνει δεκτό καταρχάς ότι, ο περιορισμός της τηλεοπτικής διαφήμισης, ο οποίος είναι συνέπεια του μονοπωλίου της τηλεόρασης που έχει η RAI, εφαρμόζεται εξίσου στα ξένα και στα εγχώρια προϊόντα. Εξάλλου, όταν υποστηρίζεται ότι τα ξένα προϊόντα βρίσκονται σε μειονεκτι-

κή θέση σχετικά με τη διάθεσή τους στο εμπόριο και, ως εκ τούτου, έχουν ιδιαίτερη ανάγκη πρόσθετης διαφήμισης, προς το σκοπό της πράγματι ίσης μεταχείρισης, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι δεν μπορεί να επιτευχθεί σημαντική βελτίωση, υπό την έννοια της υποχρέωσης ίσης μεταχείρισης, μέσω της ιδιωτικής καλωδιακής τηλεόρασης. Η τελευταία θα έπρεπε να είναι κατά τον ίδιο τρόπο προσιτή και στα εγχώρια προϊόντα — η κατάσταση δηλαδή δεν θα ήταν διαφορετική απ' ό,τι υπό τους ισχύοντες επί του παρόντος κανόνες. Επομένως, το άρθρο 2 της οδηγίας της Επιτροπής μπορεί ασφαλώς να αγνοηθεί στην προκειμένη περίπτωση.

Κατά το μέτρο που ο Sacchi αναφέρεται περαιτέρω στο άρθρο 3 της οδηγίας της Επιτροπής, κατά το οποίο περιλαμβάνονται και «μέτρα που διέπουν την εμπορία των προϊόντων και αφορούν ειδικότερα το σχήμα, τις διαστάσεις, το βάρος, τη σύσταση, την εμφάνιση, τον προσδιορισμό του είδους, τη συσκευασία, τα οποία εφαρμόζονται αδιακρίτως σε εγχώρια και εισαγόμενα προϊόντα και των οποίων τα περιοριστικά αποτελέσματα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων υπερβαίνουν το πλαίσιο των αποτελεσμάτων που προσήκουν σ' έναν απλό εμπορικό κανονισμό», παρατηρούνται εν συντομία τα εξής: ήδη από τη διατύπωση του άρθρου αυτού είναι πολύ αμφίβολο αν περιλαμβάνει και μέτρα που περιορίζουν κατά τρόπο γενικό τις δυνατότητες διαφήμισης.

Και αν ακόμα αυτό παραβλεφθεί και θεωρηθεί ως δεδομένη η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 3 σε περιπτώσεις όπως η προκειμένη, δύσκολα θα μπορούσε κανείς να ακολουθήσει τη σκέψη του Sacchi όταν υποστηρίζει ότι η απαγόρευση της ιδιωτικής διαφημιστικής τηλεόρασης δεν είναι απαραίτητη κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας της Επιτροπής. Κατά τη γνώμη του ο Ιταλός νομοθέτης εν-

διαφέρεται βασικά για τον έλεγχο της πληροφόρησης και ο σκοπός αυτός μπορεί να επιτευχθεί και κατ' άλλο τρόπο, δηλαδή με μέτρα που εμποδίζουν λιγότερο τις εμπορικές ανταλλαγές. Το σημαντικότερο εδώ είναι ότι η αμιγώς διαφημιστική τηλεόραση δεν φαίνεται δυνατή διότι είναι απαραίτητο ένα συνοδευτικό πρόγραμμα ψυχαγωγικό ή διδακτικό. Ο γενικός όμως προγραμματισμός των τηλεοπτικών εκπομπών, η επιλογή δηλαδή του τι θα μεταδοθεί μέσω του αποτελεσματικού αυτού μέσου μαζικής ενημέρωσης, δεν μπορεί, κατά την ορθή άποψη, να αφήνεται σε ιδιωτικές ομάδες. Πρόκειται πολύ περισσότερο για ζήτημα δημοσίου συμφέροντος, το οποίο, χάριν της προασπίσεως της ελευθερίας της ραδιοφωνικής μεταδόσεως ειδήσεων μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο κατά τρόπο που να εξασφαλίζει την ανάλογη συμμετοχή όλων των κοινωνικών ομάδων. Υπό το πρίσμα αυτό, ο αποκλεισμός αμιγώς ιδιωτικών ομάδων, ακόμα και στο χώρο της διαφημιστικής τηλεόρασης, δεν υπερβαίνει πράγματι το μέτρο που είναι απαραίτητο για μια παραδεκτή ρύθμιση του θέματος, και γι' αυτό δεν μπορεί, σχετικά με το μονοπώλιο που έχει η RAI στις διαφημιστικές τηλεοπτικές εκπομπές, να γίνει επίκληση του άρθρου 3 της οδηγίας της Επιτροπής και της αρχής της αναλογικότητας που καθιερώνει. Με αυτό το πνεύμα, επομένως, θα έπρεπε κανείς να λάβει θέση, αν το κρίνει σκόπιμο, στο υπό στοιχείο β του δεύτερου ερωτήματος μερικότερο αυτό ζήτημα.

γ) Αποκλίνοντας από τη σειρά που επέλεξε το παραπέμπον δικαστήριο για τα υποβληθέντα ερωτήματα, μου φαίνεται ορθό, λόγω της συνάφειάς τους προς την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, να προχωρήσω αμέσως σ' εκείνα από τα ερωτήματα που έχουν σχέση με το άρθρο 37 (τη διάταξη για τα κρατικά μονοπώλια εμπορικού χαρακτήρα): σχετικά θά πρέπει κατά τα λοιπά να παρατηρήσω ακόμα, ύστερα από το ζήτημα που με απασχόλησε προηγουμένως, ότι σύμφωνα με το άρθρο 5 της, η οδηγία της Επιτροπής δεν ισχύει για

μέτρα που υπάγονται στο άρθρο 37, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ. Πρέπει, επομένως, πρώτα — έτσι πρέπει να ερμηνευθούν τα ερωτήματα 6 έως 10 — να εξετασθεί λεπτομερέστερα αν το άρθρο 37 μπορεί να εφαρμοστεί σε εταιρία η οποία έχει αποκτήσει το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταδίδει τηλεοπτικές εκπομπές, αν ένα τέτοιο μονοπώλιο έπρεπε μέχρι το τέλος της μεταβατικής περιόδου να διαρρυθμισθεί έτσι, ώστε το αποκλειστικό δικαίωμα να έχει πάψει να ισχύει απέναντι στα άλλα κράτη μέλη το αργότερο από την 1η Ιανουαρίου 1970, και αν η ευρεία ερμηνεία ενός αποκλειστικού δικαιώματος εκπομπής πρέπει και αυτή να θεωρηθεί ως μέτρο κατά την έννοια του άρθρου 37, παράγραφος 2.

αα) Σχετικά μ' αυτή την ομάδα ερωτημάτων μπορεί εύκολα να γίνει μία προκαταρκτική διαπίστωση.

Το άρθρο 37 εφαρμόζεται, όπως είναι γνωστό, μόνο σε κρατικά μονοπώλια, στα μονοπώλια που έχει παραχωρήσει το κράτος σε άλλα υποκείμενα δικαίου καθώς και σε οργανισμούς με τους οποίους κράτος μέλος ελέγχει ... τις εισαγωγές ή τις εξαγωγές μεταξύ των κρατών μελών.

Κατά το μέτρο που ο όρος «κρατικά» παίζει κάποιο ρόλο στη διατύπωση αυτή, θα πρέπει χωρίς δισταγμό να συμπεριληφθούν και εταιρίες όπως η RAI. Και τούτο, γιατί το αποκλειστικό δικαίωμα εκπομπής έχει μεταβιβαστεί σ' αυτήν από το κράτος με κυριαρχική πράξη του, και γιατί η εταιρία αυτή — όπως είδαμε στην αρχή — τελεί υπό κρατικό έλεγχο.

ββ) Πολύ πιο δύσκολη, αντίθετα, παρουσιάζεται η εξέταση του ερωτήματος, ποια έννοια πρέπει να προσδοθεί στο επίθετο «ε-

μπορικός». Πρέπει, κατά στενή ερμηνεία, να θεωρηθεί ότι το άρθρο 37 εφαρμόζεται μόνο σε μονοπώλια που αφορούν την παραγωγή και την εμπορία εμπορευμάτων υπό την παραδοσιακή έννοια, ή περιλαμβάνει και μονοπώλια παροχής υπηρεσιών;

Σχετικά πρέπει βέβαια να γίνει δεκτό ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι υπέρ μιας διασταλτικής ερμηνείας, όπως η υποστηριζόμενη ευκαιριακά στην επιστήμη. Μπορεί κανείς να αναφέρει για παράδειγμα — η Επιτροπή το έκανε κατά τρόπο αντικειμενικό — την ευρεία ερμηνεία του όρου «προϊόντα» στο άρθρο 85, παράγραφος 3' ακόμα, την αυξανόμενη σημασία της παροχής υπηρεσιών στο πλαίσιο της οικονομικής ζωής ή την ανάγκη εφαρμογής των ιδίων κανόνων σε περιπτώσεις που εμφανίζουν ίδιες οικονομικές συνέπειες τόσο στη διακίνηση εμπορευμάτων όσο και στην παροχή υπηρεσιών. Αυτό μπορεί να στηρίζει την άποψη, ότι υπό τον όρο «εμπορεύματα» νοείται κάθε τι που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εμπορικής συναλλαγής.

Αν όμως δεν αγνοηθούν τελείως οι ακολουθούμενοι κανόνες ερμηνείας κατά την εφαρμογή της Συνθήκης, πρέπει να αναγνωρισθεί ότι μια σειρά σοβαρότερων επιχειρημάτων επιβάλλουν στενότερη ερμηνεία.

Έτσι, δεν πρέπει πρώτα να παραβλεφθεί η θέση της διατάξεως στη Συνθήκη: αποτελεί τμήμα του κεφαλαίου για την κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών μεταξύ των κρατών μελών. Το κεφάλαιο αυτό, όπως προκύπτει σαφώς από τα άρθρα 30 και επόμενα, αναφέρεται στα εμπορεύματα: ανήκει στον τίτλο I για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, στον οποίο βρίσκεται και το χαρακτηριστικό άρθρο 9. Η παροχή υπηρεσιών, αντίθετα, υπάγεται στον τίτλο III της Συνθήκης.

Σημαντική είναι εξάλλου η δομή του ίδιου του άρθρου 37. Στην πρώτη του παράγραφο — και αυτό φαίνεται βασικό — γίνεται λόγος για «όρους εφοδιασμού και διαθέσεως», πράγμα που αναμφίβολα φέρνει στο νου προϊόντα υπό την παραδοσιακή έννοια και το εμπόριο τέτοιων προϊόντων. Η παράγραφος 2 αναφέρεται στην ισχύ των άρθρων των σχετικών με την κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών μεταξύ των κρατών μελών. Η παράγραφος 3 θεσπίζει την υποχρέωση να προσαρμοσθούν τα εν λόγω μέτρα προς εκείνα που προβλέπονται από τα άρθρα 30 μέχρι και 34 για την κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών. Διαπιστώνεται δηλαδή μια παράλληλη εξέλιξη, πράγμα που είναι πρώτα-πρώτα λογικό προκειμένου περί προϊόντων της ίδιας φύσεως. Τέλος, είναι χαρακτηριστικό ότι στην παράγραφο 3, εδάφιο 2 γίνεται ρητή αναφορά σε προϊόντα που υπόκεινται σε μονοπώλιο εμπορικού χαρακτήρα.

Απ' αυτά δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να συναχθεί παρά ότι τα προαναφερθέντα μονοπώλια παροχής υπηρεσιών δεν υπάγονται στο άρθρο 37.

Δεν μπορεί, εξάλλου, να συναχθεί διαφορετικό συμπέρασμα ούτε από τη μέχρι τούδε νομολογία του Δικαστηρίου και ιδίως την απόφαση στην υπόθεση 6/64 (Costa κατά ENEL, Slg. 1964, σ. 1277), που αναφέρεται στην κρατικοποίηση της ιταλικής ηλεκτρικής εταιρίας. Για την εφαρμογή του άρθρου 37 πρέπει, πράγματι, σύμφωνα με την απόφαση αυτή, να εξετασθεί αν ένα μονοπώλιο αφορά συναλλαγές επί εμπορευμάτων που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ανταγωνισμού και ανταλλαγών μεταξύ των κρατών μελών. Πρόκειται για το ζήτημα, αν η υπό εξέταση δραστηριότητα παίζει ρόλο σημαντικό για τις εμπορικές ανταλλαγές, αν η οικονομική δραστηριότητα αφορά προϊόν που μπορεί να παίζει ση-

μαντικό ρόλο για τις εισαγωγές και τις εξαγωγές.— Δεν πρέπει όμως να λησμονείται ότι η ίδια απόφαση υπογραμμίζει εξίσου ότι το άρθρο 37 πρέπει να εκτιμηθεί στο πλαίσιο του κεφαλαίου όπου ανήκει (δηλαδή του κεφαλαίου που αναφέρεται στην κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών). Εκτός αυτού, το κύριο βάρος στην απόφαση πέφτει αποφασιστικά στον όρο «προϊόντα». Αν, όμως, δεν αποκλείστηκε η υπαγωγή και του ηλεκτρισμού σ' αυτή την έννοια, αυτό δεν συμβαίνει παρά γιατί είναι σύμφωνο προς την έννοια που έγινε δεκτή για το εμπόριο. Σχετικά με το εξεταζόμενο εν προκειμένω πρόβλημα (άρθρο 37 και τα μονοπώλια παροχής υπηρεσιών) στην πραγματικότητα κανένα στοιχείο δεν αντλείται από την εν λόγω απόφαση.

γγ) Είναι αλήθεια ότι ο Sacchi προσπάθησε να δείξει ότι και τα τηλεοπτικά μηνύματα πρέπει να θεωρούνται ως εμπορεύματα. Την άποψη αυτή στηρίζει στην υπόθεση ότι πρόκειται για άυλα αγαθά και αναφέρει εξάλλου ότι τα υποθέματα αυτών των μηνυμάτων (υποθέματα ήχου και ταινίες) πρέπει εν πάση περιπτώσει να θεωρούνται ως εμπορεύματα.

Επ' αυτού πρέπει κατά πρώτον να διευκρινιστεί ότι ουδόλως πρόκειται για μονοπώλιο της εισαγωγής τέτοιου είδους εμπορευμάτων, προς το οποίο συνδέονται περιοριστικά αποτελέσματα. Πράγματι, το ιταλικό δίκαιο δεν εμποδίζει την εισαγωγή ούτε τηλεοπτικών μηνυμάτων καθεαυτών ούτε των υποθεμάτων αυτών των μηνυμάτων. Αποφασιστική σημασία έχει, αντίθετα, το γεγονός ότι η δυνατότητα εκπομπής τέτοιων σημάτων («τηλεοπτική αναμετάδοση») ή η εκμετάλλευση των υποθεμάτων (υποθεμάτων ήχου και ταινιών), δηλαδή η επίδειξη του περιεχομένου τους, επιφυλάσσεται υπέρ μόνου του κατόχου του κρατικού μονοπώλιου της τηλεοράσεως.

Αν αυτό είναι σαφές, είναι προφανές ότι η αναφορά του Sacchi στο γεγονός ότι οι τηλεοπτικές εκπομπές μεταδίδονται με τη βοήθεια ηλεκτρικής ενέργειας και ότι η τελευταία θεωρείται από τη νομολογία (υπόθεση 6/64) ως εμπόρευμα δεν είναι και τόσο βάσιμη. Δεν πρόκειται, πράγματι, για ηλεκτρική ενέργεια (που πάντως δεν μπορεί στην περίπτωση μας να χρησιμοποιηθεί ως τέτοια από τον αποδέκτη, αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση παροχών από ηλεκτρικά εργοστάσια), αλλά για την εκπομπή μηνυμάτων, κατά την οποία η ηλεκτρική ενέργεια αποτελεί μόνο το τεχνικό μέσον.

Γι' αυτό το λόγο είναι πολύ πειστικότερη η επιχειρηματολογία της Επιτροπής σχετικά με την ανταλλαγή ταινιών, δηλαδή κινηματογραφικών ταινιών μεταξύ των κρατών μελών και τη λύση του ζητήματος αυτού σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο υπό το πρίσμα της κατάργησης των πιθανών εμποδίων. Αναμφίβολα πρόκειται εδώ για ένα εξαιρετικά πολύπλοκο πρόβλημα. Για την ορθή κατανόησή του, όμως, τέθηκε τελικά ως βάση η παραδοχή ότι ο κύριος σκοπός των ταινιών συνίσταται στην προβολή τους και ότι πρόκειται κατ' ουσίαν για την άσκηση δικαιωμάτων εμπορικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Για το λόγο αυτό, και λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι, σύμφωνα με το άρθρο 106, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ, οι περιορισμοί στις μεταφορές συναλλάγματος τις σχετικές με τις άδηλες συναλλαγές που απαριθμούνται στον πίνακα του παραρτήματος III (όπου αναφέρεται και το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας) πρέπει να καταργηθούν σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 63 μέχρι και 65, εκδόθηκε για την κινηματογραφική παραγωγή μια οδηγία που στηρίζεται στο άρθρο 61, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ, δηλαδή σε διάταξη που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών, και έτσι η λύση του προβλήματος δεν αναζητήθηκε στο πλαίσιο των διατάξεων για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

Είναι πράγματι πρόδηλο, ότι οι τηλεοπτικές εκπομπές, υπό την άποψη που ενδιαφέρει εν προκειμένω (δηλαδή της αναμετάδοσης μιας εκπομπής για έναν ξένο σταθμό ή της μετάδοσης μίας εκπομπής για τους κατοίκους συσκευών, οι οποίοι καταβάλλουν γι' αυτό τέλος), πρέπει να αξιολογούνται κατά τον ίδιο τρόπο, και τούτο κυρίως διότι και εδώ ανακύπτουν κατ' εξοχήν ζητήματα σχετικά με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ενόψει του κεντρικού σημείου της υπό εξέταση δραστηριότητας, αλλά και λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η κατάργηση των εμποδίων στον τομέα των τηλεοπτικών υπηρεσιών προβλέπεται στο γενικό πρόγραμμα για την παροχή υπηρεσιών, φαίνεται σκόπιμο η δραστηριότητα των τηλεοπτικών ιδρυμάτων να καταταχθεί στην κατηγορία της παροχής υπηρεσιών. Έτσι αποκλείεται η δυνατότητα να συμπεριληφθεί στο άρθρο 37 της Συνθήκης ΕΟΚ ένα κρατικό μονοπώλιο της τηλεοράσεως.

δδ) Το συμπέρασμα αυτό θα καθιστούσε αφ' εαυτού περιττή την εξέταση άλλων ερωτημάτων στο πλαίσιο του άρθρου 37, σχετικών δηλαδή με τη δυνατότητα απευθείας εφαρμογής της διατάξεως αυτής από ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο και πέρα, τις υποχρεώσεις σχετικά με τη διαρύθμιση των μονοπωλίων εμπορικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 37, καθώς και το ζήτημα της ισχύος της διατάξεως του «standstill» που διατυπώνεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 37 (αν δηλαδή μπορεί να εφαρμοστεί — στον τομέα της τηλεόρασης — και σε περίπτωση παράτασης και επέκτασης του χορηγηθέντος στη ΡΑΙ αποκλειστικού δικαιώματος).

Θα ήθελα όμως (αφήνοντας κατά μέρος το ζήτημα της δυνατότητας απευθείας εφαρμογής, για το οποίο υπάρχει ήδη νομολο-

γία) να κάνω ακόμα δύο τουλάχιστον πα-
ρατηρήσεις.

Το άρθρο 37 δεν προβλέπει κατάργηση των
μονοπωλίων, αλλά μόνο διαρρύθμισή τους,
κατά τρόπο ώστε να μην υφίσταται πλέον
καμία δυνατότητα διακρίσεως εις βάρος
των προϊόντων που προέρχονται από άλλα
κράτη μέλη.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, μπορεί ήδη
κανείς να αναρωτηθεί αν το άρθρο 37, υπό
την υπόθεση ότι εφαρμόζεται στην περι-
πτωση της τηλεόρασης, επιβάλλει αναγκα-
στικά την κατάργηση του αποκλειστικού
δικαιώματος εκπομπής που έχει χορηγηθεί
σ' ένα ίδρυμα τουλάχιστον σε σχέση με άλ-
λα κράτη μέλη. Δεν μπορεί ασφαλώς να
αγνοηθεί, ότι, το γεγονός ότι η ίδια η επι-
χείρηση που απολαύει του μονοπωλίου ή
μια εταιρία που ελέγχεται απ' αυτήν παρά-
γει διαφημιστικές εκπομπές, και ότι, μέσω
της κρατικής ελέγχουσας εταιρίας IRI,
υπάρχουν στενοί δεσμοί μεταξύ της επιχει-
ρησης που απολαύει του μονοπωλίου και
άλλων οικονομικών επιχειρήσεων, ενέχει
μια τάση ανάλογης εύνοιας των τελευταί-
ων κατά την εκπομπή των διαφημίσεων, και
ότι μπορεί, κατά συνέπεια, να γίνει λόγος
για εγγενή κίνδυνο διακρίσεως εις βάρος
των ξένων προϊόντων. Εν τούτοις, όταν πρό-
κειται για επιχείρηση, της οποίας το σύνολο
της δραστηριότητας υπόκειται στον
κρατικό έλεγχο, μπορεί να επινοηθεί και
άλλος τρόπος εξουδετέρωσης του κινδύνου
αυτού και αποκλεισμού, συνεπώς, της δυ-
νατότητας διάκρισης, όπως — αν περιορι-
στούμε στη διαφήμιση που ειδικά ενδιαφέ-
ρει τον Sacchi — η επιμελής αφαίρεση της
παραγωγής των διαφημίσεων από την εκπέ-
μπουσα επιχείρηση και η εξασφάλιση σα-
φούς απομόνωσης της τελευταίας από άλ-
λες οικονομικές επιχειρήσεις. Όπως ορθά
παρατήρησε η Επιτροπή, αυτό απαιτεί προ-
σεκτική εξέταση κατά περίπτωση είναι,
αντίθετα, απολύτως αδύνατο να λεχθεί a
priori, ότι διαρρύθμιση του μονοπωλίου δεν

είναι νοητή παρά μόνο εφόσον καταργηθεί
το αποκλειστικό δικαίωμα, που κατέχει κε-
ντρική θέση στην κυρία δίκη.

Όσον αφορά, εξάλλου, την πέραν του έτους
1972 παράταση του αποκλειστικού δικαιώ-
ματος και την επέκταση του μονοπωλίου
στην καλωδιακή τηλεόραση, δηλαδή την
εφαρμογή του άρθρου 37, παράγραφος 2,
μου φαίνεται πολύ αμφίβολο, όσον αφορά
την επέκταση, αν μπορεί πράγματι να είναι
έτσι, αν συγκρίνει κανείς το κείμενο του
νόμου του 1936, που ήδη αναφέρει την τη-
λεόραση, με εκείνο του 1937 (όπου αναφέ-
ρεται ρητά η καλωδιακή τηλεόραση). Επί
πλέον, το άρθρο 37 δεν απαγορεύει τη δη-
μιουργία νέων μονοπωλίων και, συνεπώς,
ούτε την επέκταση των ήδη υφισταμένων.
Απαγορεύονται μόνο μέτρα που προ-
σκρούουν στην αρχή του άρθρου 37, παρά-
γραφος 1, πρέπει δηλαδή, να γίνει μέριμνα
ώστε να μην υπάρχει πλέον καμιά δυνατό-
τητα διάκρισης.— Φαίνεται, συνεπώς, πολύ
αμφίβολο, αν το άρθρο 37, παράγραφος 2,
έχει σχέση με την υπόθεση της κυρίας δι-
κης. Με αυτά έχει λεχθεί κάθε τι που θα
μπορούσε να έχει σημασία για την έκδοση
αποφάσεως επί της ενώπιον του εθνικού δι-
καστηρίου υποθέσεως.

2. Μια δεύτερη ομάδα ερωτημάτων αφορά
τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης
(άρθρα 86 και 90).

Ως προς το ζήτημα αυτό, πρέπει να διευ-
κρινιστεί αν η κτήση δεσπόζουσας θέσης
σε σημαντικό τμήμα της Κοινής Αγοράς εί-
ναι παράνομη όταν καταργεί κάθε είδος
ανταγωνισμού στο συγκεκριμένο τομέα μέ-
σα σ' ένα κράτος μέλος· περαιτέρω, πρέπει
να εξετασθεί αν μια ανώνυμη εταιρία, που
έχει το αποκλειστικό δικαίωμα μετάδοσης
ηλεκτρονικών εκπομπών μέσα σ' ένα κράτος
μέλος, κατέχει δεσπόζουσα θέση που, αν
θεωρηθεί από ορισμένες απόψεις, απαγο-

ρεύεται από το άρθρο 86: τέλος, πρέπει να εξακριβωθεί αν, υπ' αυτούς τους όρους, υφίσταται υπέρ των πολιτών ατομικό δικαίωμα για την κατάργηση του εν λόγω αποκλειστικού δικαιώματος.

α) Επ' αυτού πρέπει a priori να γίνει δεκτό ότι δεν είναι δυνατόν να αποκλεισθεί τελείως η εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού στην τηλεόραση. Ως προς το ζήτημα αυτό πρέπει να μείνει ανοικτό το θέμα, αν είναι δυνατό να προχωρήσει κανείς τόσο, όσο επιχειρεί η Επιτροπή, όταν αναφέρει ότι τα ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά ιδρύματα πρέπει να θεωρούνται ως επιχειρήσεις κατά την έννοια του άρθρου 85 όσον αφορά το σύνολο της δραστηριότητάς τους. Την άποψη αυτή στηρίζει στο γεγονός ότι, για τη λήψη των εκπομπών καταβάλλεται τέλος, ότι η ραδιοφωνία οδήγησε στη δημιουργία ενός σημαντικού κλάδου της οικονομίας και ότι σε μια σειρά από κράτη υπάρχουν ιδιωτικές ραδιοφωνικές εταιρίες που διοικούνται ως οικονομικές μονάδες. Τουλάχιστον η τηλεοπτική διαφήμιση θα πρέπει να θεωρηθεί ως οικονομική δραστηριότητα, καθόσον η διαφήμιση είναι κλάδος του εμπορίου με παροχή οικονομικών υπηρεσιών και είναι εξάλλου στενά συνδεδεμένη προς τη διάθεση των προϊόντων. Τουλάχιστον σ' αυτό τα βαθμό δύσκολα μπορεί κανείς να αρνηθεί την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού.

β) Δεν μπορεί, εν συνεχεία, να λεχθεί — όπως έκανε η Ιταλική Κυβέρνηση — ότι η τηλεόραση παριστά ένα φυσικό μονοπώλιο και γι' αυτό δεν υπάγεται στο άρθρο 86.

Τέτοιου είδους περιορισμός δεν μπορεί, πράγματι, να συναχθεί από το άρθρο 86. Στην προκειμένη περίπτωση, εξάλλου, εί-

ναι σημαντικό ότι πρόκειται για καλωδιακή τηλεόραση. Ο περιορισμένος αριθμός των διαύλων δεν παίζει εδώ κανένα ρόλο, και γι' αυτό δεν είναι δυνατό να γίνει λόγος για φυσικό μονοπώλιο.

γ) Όσον αφορά περαιτέρω την ερμηνεία του άρθρου 86, φαίνεται βέβαια αμέσως ότι κατ' αυτό δεν απαγορεύονται οι δεσπόζουσες θέσεις καθεαυτές. Δεν μπορεί συνεπώς με βάση το άρθρο 86 να καταργηθεί κάθε είδους μονοπωλιακή δομή.

Απαγορεύονται μάλλον ορισμένες μορφές συμπεριφοράς σε συνάρτηση με δεσπόζουσες θέσεις, όπως οι ενδεικτικά αναφερόμενες στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 86.— Υπ' αυτό το πρίσμα το άρθρο 86 μπορεί πράγματι να έχει σημασία σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά που εκτίθενται στο τέταρτο ερώτημα [για παράδειγμα, την επιβολή υπερβολικών τιμών για τις διαφημιστικές εκπομπές, τον αυθαίρετο περιορισμό των τηλεοπτικών διαφημίσεων για ορισμένα προϊόντα, την ευνοϊκή μεταχείριση ορισμένων ομάδων βιομηχανικών ή εμπορικών επιχειρήσεων όσον αφορά τη μετάδοση τηλεοπτικών διαφημίσεων, ορισμένες συνολικές συμφωνίες («package deals») σχετικές με την παραγωγή διαφημίσεων, την αυθαίρετη και μεροληπτική κατανομή του χρόνου εκπομπής]. Εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να εξετάσει ενδεχομένως αν συντρέχουν τα περιστατικά αυτά και να συναγάγει τις επιβαλλόμενες συνέπειες. Οι συνέπειες αυτές, εν τούτοις, δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση — όπως ήδη ανέφερα — να συνίστανται σε κατάργηση της δεσπόζουσας θέσης καθεαυτής, δηλαδή — όσον αφορά την προκειμένη περίπτωση — σε κατάργηση του αποκλειστικού δικαιώματος που έχει χορηγηθεί στη RAI. Γι' αυτόν κατ' ουσία το λόγο τα προαναφερθέντα πραγματικά περιστατικά μικρό μόνον ενδιαφέρον παρουσιάζουν για την επίλυση της διαφοράς κατά την κύρια δίκη.

Τα προβλήματα που ανακύπτουν στην κυρία δίκη δίνουν το πολύ αφορμή να ανατρέξει κανείς στις αρχές που διατυπώνονται στην απόφαση 6/72, δηλαδή τη συλλογιστική, κατά την οποία είναι δυνατό, σε ορισμένες περιπτώσεις, να θίγεται δυνάμει του άρθρου 86 η δομή μίας δεσπόζουσας επιχείρησης. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, ως κατάχρηση κατά την έννοια του άρθρου 86 πρέπει να θεωρηθεί και η ενίσχυση μιας δεσπόζουσας θέσης. Υπό το φως αυτής της απόφασης, η επέκταση του τηλεοπτικού μονοπωλίου της RAI στην καλωδιακή τηλεόραση, δηλαδή ο αποκλεισμός κάθε είδους ανταγωνισμού στον τομέα αυτό, θα ήταν ικανός να διαδραματίσει κάποιο ρόλο και θα μπορούσε να λεχθεί ότι, για το λόγο αυτό, το αποκλειστικό δικαίωμα θα έπρεπε να κριθεί εν μέρει αθέμιτο και να αξιωθεί η κατάργησή του. Αν αυτό είναι δυνατό εξαερίζεται από δύο παράγοντες.

Σημαντική είναι, πρώτον, μια αντίρρηση που πρόβαλε η Ιταλική Κυβέρνηση. Υποστήριξε ότι στην Ιταλία το σύνολο των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών ανήκουν από μακρού, και μάλιστα πριν από την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης ΕΟΚ, στο κράτος. Στη RAI παραχωρήθηκε μόνο το δικαίωμα τηλεοπτικής εκπομπής μέσω του αέρα. Ζήτημα επέκτασης του δικαιώματος στην καλωδιακή τηλεόραση δεν έχει τεθεί μέχρι στιγμής. Σχετικά με το θέμα αυτό δεν υπάρχει μέχρι τώρα παρά μια συμφωνία με την τηλεφωνική εταιρία SIP για την τοποθέτηση των καλωδίων. Εντελώς ανοικτό είναι ακόμα το θέμα, σε ποιον θα παραχωρηθεί στη συνέχεια το δικαίωμα για την καλωδιακή τηλεόραση. Αν είναι πράγματι έτσι — πράγμα που πρέπει να εξετάσει το παραπέμπον δικαστήριο — δεν μπορεί να γίνει λόγος για ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσης της RAI και, συνεπώς, αποκλείεται η εφαρμογή των αρχών που αναπτύχθηκαν σε σχέση με το άρθρο 86.

Αν υποτεθεί ωστόσο ότι χορηγήθηκε στη RAI και το αποκλειστικό δικαίωμα για την καλωδιακή τηλεόραση, ότι υφίσταται δηλαδή ενίσχυση της θέσης της, τότε είναι, από την άλλη, κρίσιμο σχετικά με το άρθρο 86 — αυτό τουλάχιστον προϋποθέτει η έννοια της κατάχρησης κατά τη νομολογία επι της υποθέσεως Continental Can — η ενίσχυση αυτή να οφείλεται σε συμπεριφορά της δεσπόζουσας επιχείρησης. Στην προκειμένη περίπτωση, ο όρος αυτός ασφαλώς ελλείπει. Διότι αν γίνει δεκτό ότι έλαβε χώρα ενίσχυση της θέσης της RAI, αυτό θα οφειλόταν στην επέκταση του αποκλειστικού δικαιώματος με κρατικά μέτρα (την παραχώρηση ευρύτερου δικαιώματος) και όχι στη δραστηριότητα της ίδιας της RAI.

Μόνο με βάση το άρθρο 86 και λαμβανομένης υπόψη και της νομολογίας επί της υποθέσεως Continental Can, δεν μπορεί, επομένως, να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ένα ενδεχόμενο αποκλειστικό δικαίωμα της RAI για μετάδοση τηλεοπτικών εκπομπών μέσω καλωδίου είναι παράνομο και συνεπώς ανίσχυρο.

δ) Πρέπει ακόμα στη φάση αυτή να εξεταστεί αν παρουσιάζει κάποια χρησιμότητα για την επίλυση της διαφοράς κατά την κυρία δίκη η αναδρομή στο άρθρο 90.

Δεν μπορεί καταρχάς να αποκλειστεί το γεγονός ότι και η RAI υπάγεται στο άρθρο 90, παράγραφος 1, διότι της έχει χορηγηθεί δικαίωμα από το κράτος, διότι εξαρτάται από το κράτος (πράγματι, το κράτος έχει τη δυνατότητα να καθορίζει την οικονομική κατεύθυνση της επιχείρησης) και διότι, εν μέρει τουλάχιστον, ασκεί εμπορικές δραστηριότητες.

Πριν όμως καταστεί δυνατό να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με το επιτρεπτό της επέκτασης του δικαιώματος της RAI στην καλωδιακή τηλεόραση, ή το επιτρεπτό της μεταβίβασης ορισμένων δικαιωμάτων σχετικών με την καλωδιακή τηλεόραση σε μια άλλη, επίσης εξαρτώμενη από το κράτος εταιρία (την τηλεφωνική εταιρία SIP), πρέπει να γίνουν μερικές παρατηρήσεις, εν μέρει ανεξάρτητα από το άρθρο 86 της Συνθήκης.

Κατά πρώτον, μπορεί να υπάρξουν αμφιβολίες αν το άρθρο 90 παράγραφος 1, έχει απευθείας εφαρμογή, πράγμα που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να κρίνει ένα εθνικό δικαστήριο ως παράνομα ορισμένα κρατικά μέτρα στηριζόμενο στο άρθρο αυτό. Παρόλον ότι είναι αλήθεια ότι η υποχρέωση παραλείψεως που θεσπίζει το παραπάνω άρθρο για τα κράτη μέλη, κατά το μέτρο που αφορά το άρθρο 86, είναι σαφής όσο και εκείνο, και, κατά συνέπεια, δικαιολογείται η απευθείας εφαρμογή, δεν πρέπει ωστόσο να παραβλέπεται ότι το άρθρο 90, παράγραφος 3, επιβάλλει στην Επιτροπή υποχρέωση εποπτείας με δυνατότητα να απευθύνει αποφάσεις προς τα κράτη μέλη. Η ρύθμιση αυτή έχει σημασία σε αναφορά προς το άρθρο 90, παράγραφος 2, που δύσκολα προσφέρεται για απευθείας εφαρμογή· μπορεί όμως να υποθεθεί και ότι προβλέφθηκε ενόψει των σημαντικών δυσκολιών σχετικά με τη χάραξη των ορίων μεταξύ των παραγράφων 1 και 2. Αν η ερμηνεία αυτή είναι ορθή, δεν είναι δυνατή η απευθείας εφαρμογή του άρθρου 90, παράγραφος 1, ακριβώς διότι η εκτέλεσή του εξαρτάται από την έκδοση κοινοτικής πράξεως.

Είναι επίσης σημαντικό ότι το άρθρο 90 προϋποθέτει προφανώς τη δυνατότητα μεταβίβασης αποκλειστικών δικαιωμάτων σε ορισμένες επιχειρήσεις, την ενδεχόμενη δηλαδή δημιουργία μονοπωλίων. Υπό το πρίσμα αυτό θα μπορούσε να υποστηρι-

χθεί, ενόψει μάλιστα και της αρχής του άρθρου 222, ότι επιτρέπεται κατά το άρθρο 90 ένα κράτος μέλος να πράττει αυτό που απαγορεύεται να πράττει μια δεσπόζουσα επιχείρηση ή ίδια, δηλαδή να ενισχύσει τη θέση μιας τέτοιας επιχείρησης στην αγορά. Αυτό όμως θα σήμαινε πράγματι ότι το άρθρο 90 δεν προσφέρει κανένα επιχείρημα κατά του επιτρεπτού της επέκτασής του μονοπωλίου της RAI στην καλωδιακή τηλεόραση.

Τελος το άρθρο 90 παράγραφος 2, παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθόσον προβλέπει ότι οι κανόνες της Συνθήκης, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων ανταγωνισμού, έχουν περιορισμένη μόνο εφαρμογή σε επιχειρήσεις που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος.

Όσον αφορά το άρθρο 90, παράγραφος 2, είναι σημαντικά όσα υποστήριξαν η Γερμανική και η Ιταλική Κυβέρνηση — και επανέρχομαι έτσι σε προηγούμενη παρατήρησή μου — σχετικά με τα χαρακτηριστικά της τηλεόρασης, με αναφορά σε αποφάσεις των αντιστοιχών ανώτατων δικαστηρίων τους.

Η τηλεόραση αποτελεί αναμφίβολα μέσο μαζικής ενημέρωσης με μεγάλη μορφωτική και εκπαιδευτική σημασία, ένα όργανο που, λόγω της αποτελεσματικότητάς του, είναι κατ' εξοχήν κατάλληλο για τον επηρεασμό της κοινής γνώμης. Για το λόγο αυτό στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας η τηλεόραση θεωρείται ως υπόθεση δημοσίου συμφέροντος, ως έργο που εμπίπτει στα καθήκοντα της δημοσίας διοικήσεως. Λαμβανομένης υπόψη της ελευθερίας της πληροφόρησης μέσω της ραδιοτη-

λεοράσεως, που κατοχυρώνεται στο θεμελιώδη νόμο, η τηλεόραση είναι οργανωμένη στο πλαίσιο των περιφερειακών μονοπωλίων δημοσίου δικαίου κατά τρόπο ώστε να ακούγονται όλες οι κοινωνικές ομάδες. Η σύνθεση των οργάνων ελέγχου των ιδρυμάτων δημοσίου δικαίου καθώς και η διατύπωση των γενικών κατευθυντήριων αρχών για την επιλογή των προγραμμάτων είναι τέτοιες ώστε να μην είναι δυνατή κανενός είδους μονομερής επιρροή στην τηλεόραση, ούτε από την πλευρά του κράτους ούτε από την πλευρά ιδιωτικών φορέων.

Οι ίδιες ανάγκες έχουν αναγνωρισθεί στα περισσότερα από τα άλλα κράτη μέλη και έχουν οδηγήσει σε παρόμοιες βασικές κατευθύνσεις, αν και η συνταγματική ελευθερία δεν εξασφαλίζεται ίσως παντού εξίσου αποτελεσματικά όσον αφορά τα κρατικά όργανα. Αφήνοντας κατά μέρος όσα πληροφορήθηκα κατά τη δίκη σχετικά με το νομικό καθεστώς στην Ιταλία, θα παραπέμψω στη διεξοδική ανάπτυξη της Επιτροπής σχετικά με την οργάνωση της τηλεόρασης στο Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Μεγάλη Βρεταννία και τη Δανία (όπου ο τομέας αυτός είναι οργανωμένος με κρατικά μονοπώλια και δημόσια ιδρύματα). Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι ακόμα και εκεί όπου επιτρέπονται πειράματα σε τοπικό επίπεδο — όπως για παράδειγμα στη Δανία — αποφεύγεται η αμιγώς ιδιωτικού δικαίου οργάνωση.

Και για τη διαφημιστική τηλεόραση, τον κλάδο που κυρίως ενδιαφέρει εδώ, οι διαπιστώσεις που έγιναν δεν είναι άνευ σημασίας. Πράγματι, υπάρχει και στον τομέα αυτό η δυνατότητα επηρεασμού της κοινής γνώμης και, κατά συνέπεια, η ανάγκη ελέγχου από κάθε πλευρά (υγεία, ηθική και τα σχετικά). Εκτός αυτού δεν πρέπει να λησμονείται ότι μόνη η διαφήμιση δεν είναι δυνατή, ότι χρειάζεται, αντίθετα, ένα πρόγραμμα που να την πλαισιώνει. Και μόνο λόγω αυτής της εξάρτησης η διαφημιστική τηλεόραση κατατάσσεται στην «τηλεόρα-

ση» ως αποστολή δημοσίου συμφέροντος και τα αμιγώς ιδιωτικά ιδρύματα αυτού του είδους δεν θεωρούνται ανεκτά στα προαναφερθέντα κράτη μέλη.

Τη διαπίστωση αυτή δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει όταν εξετάζει τη ΡΑΙ υπό το πρίσμα του άρθρου 90.

Κατά τη γνώμη μου, δεν είναι απαραίτητο να διευκρινισθεί το ζήτημα αν τα τηλεοπτικά ιδρύματα πρέπει πράγματι να θεωρηθούν ως επιχειρήσεις κατά την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 2, ή αν αυτό, δηλαδή η αναγνώριση γενικού οικονομικού συμφέροντος στη δραστηριότητά τους, ισχύει μόνο για τη διαφημιστική τηλεόραση. Αποφασιστικό, κατά τη γνώμη μου, είναι ότι η κεντρική ιδέα του άρθρου 90, παράγραφος 2, μια ιδέα που υπό άλλη μορφή (επιφυλάξεις υπέρ της δημοσίας διοικήσεως) επανεμφανίζεται σε άλλα άρθρα της Συνθήκης (άρθρα 48, 55, 56), είναι η μόνη πρόσφορη για την πραγμάτευση του θέματος «τηλεόραση».

Απ' αυτά προκύπτει αναγκαία, ότι, και αν ακόμα λάβει κανείς ως βάση ότι το άρθρο 86 και η απαγόρευση της κατάργησης κάθε μορφής ανταγωνισμού που καθιερώνει εφαρμόζεται και σε δημόσιες επιχειρήσεις, στις οποίες το κράτος έχει παραχωρήσει αποκλειστικά δικαιώματα, η εφαρμογή του κανόνα αυτού αποκλείεται, δυνάμει του άρθρου 90, παράγραφος 2, σε δημόσιες επιχειρήσεις όπως τα τηλεοπτικά ιδρύματα, κατά το μέτρο τουλάχιστον που — όπως στην κυρία δίκη — πρόκειται για το ζήτημα του επιτρεπτού ιδιωτικών μορφών ανταγωνισμού (τηλεοπτική αναμετάδοση και μετάδοση ιδιωτικών τηλεοπτικών προγραμμάτων).

Θα μπορέσει περισσότερο κανείς να συμφωνήσει με την παραδοχή αυτή καθόσον οι εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ των κρατών μελών σε σχέση με τα τηλεοπτικά σήματα δεν επηρεάζονται απ' αυτά κατά τρόπο που να αντίκειται προς τα συμφέροντα της Κοινότητας. Και τούτο διότι, ακόμα και χωρίς ιδιωτική τηλεόραση, η διαφήμιση μπορεί να γίνεται κατά τρόπο αρκετά αποτελεσματικό είτε μέσω της κρατικής τηλεόρασης είτε με άλλα μέσα και διότι — last but not least — ιδιωτικές τηλεοπτικές επιχειρήσεις, του τύπου της Telebiella, δεν έχουν προφανώς παρά μόνο περιορισμένη τοπική σημασία.

Ως προς την ομάδα των ερωτημάτων που μόλις εξέτασα, μπορώ, επομένως, συνοψίζοντας, να πω ότι δεν μου φαίνεται δυνατό, βάσει των διατάξεων της Συνθήκης για τον ανταγωνισμό, όπως περιέχονται στα άρθρα 86 και 90, να τεθεί υπό αμφισβήτηση το αποκλειστικό δικαίωμα της RAI και η ενδεχόμενη επέκτασή του στην καλωδιακή τηλεόραση.

3. Ύστερα απ' όλα αυτά μένει μόνο το τελευταίο ερώτημα, που αφορά το ζήτημα αν συνιστά παράβαση του άρθρου 7 της Συνθήκης η επιφύλαξη υπέρ μιας ανώνυμης εταιρίας κράτους μέλους του αποκλειστικού δικαιώματος μεταδόσεως τηλεοπτικών

διαφημίσεων στο σύνολο του εδάφους του κράτους αυτού.

Επ' αυτού μπορεί να παρατηρηθεί ότι το γεγονός ότι το αποκλειστικό δικαίωμα μεταδόσεως διαφημιστικών εκπομπών έχει επιφυλαχθεί υπέρ της RAI δεν συνοδεύεται απαραίτητα από διάκριση λόγω ιθαγένειας, εφόσον στον ίδιο περιορισμό της δυνατότητας για διαφήμιση υπόκεινται και οι εγχώριες επιχειρήσεις. Ομοίως, ούτε το άρθρο 7 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, δεδομένης της μειονεκτικής θέσεως των ξένων επιχειρήσεων και ιδίως των διαφορετικών αναγκών τους όσον αφορά τη διαφήμιση, είναι ανάγκη να διευρυνθούν υπέρ αυτών οι δυνατότητες διαφήμισης, ακριβώς με το να επιτραπεί η ιδιωτική τηλεόραση. Δεν πρέπει επιπλέον να λησμονείται ότι στην πράξη μια τέτοια συνέπεια δεν θα σήμαινε απαραίτητα βελτίωση της θέσης των ξένων επιχειρήσεων και κατ' ακολουθία εξομοίωσή τους προς τις εγχώριες διότι αν επιτρεπόταν η ιδιωτική τηλεόραση θα επωφελούνταν εξίσου οι εγχώριες και οι ξένες επιχειρήσεις.

Δεν βλέπω, συνεπώς, πώς θα μπορούσε το άρθρο 7 της Συνθήκης και η εφαρμογή του στην περίπτωση της RAI να παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον για την κυρία δίκη.

III — Περίληψη

Βάσει όλων αυτών προτείνω τις ακόλουθες απαντήσεις στα υποβληθέντα ερωτήματα:

1. Η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων μέσα στην Κοινή Αγορά δεν γεννά καθεαυτή, δηλαδή χωρίς αναδρομή στις επί μέρους διατάξεις

που θεσπίστηκαν για την εφαρμογή της, ατομικά δικαιώματα υπέρ των πολιτών, τα οποία μπορούν να προβληθούν προ των εθνικών δικαστηρίων.

2. Το γεγονός ότι έχει χορηγηθεί, από ένα κράτος μέλος, σε μία εταιρία ιδιωτικού δικαίου το αποκλειστικό δικαίωμα μεταδόσεως τηλεοπτικών εκπομπών, συμπεριλαμβανομένων των διαφημιστικών, στο σύνολο του εδάφους του εν λόγω κράτους μέλους (αποκλειστικό δικαίωμα τηλεοπτικής εκπομπής), δεν συνιστά, όσον αφορά τα προϊόντα που επηρεάζονται από την τηλεοπτική διαφήμιση, παράβαση της οδηγίας της Επιτροπής για την κατάργηση των μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς.

3. Το άρθρο 37 της Συνθήκης ΕΟΚ εφαρμόζεται μόνο στα μονοπώλια εμπορικού χαρακτήρα και όχι στα μονοπώλια παροχής υπηρεσιών. Η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων τηλεοπτικής εκπομπής σε μια εταιρία ιδιωτικού δικαίου δεν υπάγεται στη διάταξη αυτή.

4. Κατά το άρθρο 86 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν απαγορεύεται η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης καθεαυτή, παρά μόνο η καταχρηστική της εκμετάλλευση από την ίδια τη δεσπόζουσα επιχείρηση.

5. Η χορήγηση από ένα κράτος μέλος αποκλειστικών δικαιωμάτων τηλεοπτικής εκπομπής σε μία ανώνυμη εταιρία και η επέκταση του δικαιώματος αυτού στον τομέα της καλωδιακής τηλεόρασης δεν προσκρούει στο άρθρο 90 σε συνδυασμό προς το άρθρο 86 της Συνθήκης ΕΟΚ.

6. Δεν συνιστά παράβαση του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ η επιφύλαξη υπέρ μιας ανώνυμης εταιρίας κράτους μέλους του αποκλειστικού δικαιώματος μεταδόσεως τηλεοπτικών διαφημίσεων στο σύνολο του εδάφους του κράτους αυτού.